

ÇİVİ YAZISININ DOĞUŞU VE GELİŞMESİ *

Füruzan KINAL

Yazı, insanları hayvanlardan ayıran “zekâ” dediğimiz tanrısal cevherin bir tezahürüdür. Fikirlerin herhangi bir satır üzerinde tesbiti demek olan yazı, tarihte bir çok aşamalar geçirdikten sonra bugünkü mükemmel hale gelebilmiştir. İşte konumuz, bu merhalelerin ilk basamağını teşkil eden çivi yazısının doğuşu ve gelişmesi tarihidir.

Yazı, medeniyet tarihinde öylesine önemli bir kültür unsurudur ki, tarih onunla başlar. Fakat son zamanlarda, yazı tarihi üzerinde yapılan araştırmalarla, bir çok yazıların resim yazısından doğdukları anlaşıldığı için, yazının daha Üstpaleolitik devirlerin duvar sanatında başladığı ileri sürülmüştür. Mağara adamları daha iyi avlar bulmak için, büyü maksadiyle mağara duvarlarına bu resimleri çizdikleri gibi, av hayvanlarının bol olduğu bölgeyi işaretlemek veya o bölgede hangi cins hayvanların bulunduğunu göstermek maksadiyle de kayaların üzerine o hayvanların resimlerini çiziyorlardı.¹ Mesela Muvaffak Uyanık'ın Cilo dağları üzerinde bulduğu prehistorik devirlere ait dağ keçileri resimleri gibi.

Fakat bilindiği üzere, dünya tarihinde ilk yerleşik medeniyetler Önasyadaki büyük nehirlerin kıyılarında kurulmuştu .Önasya medeniyetleri denilince, Mısır, Mezopotamya ve Anadolu olarak üç kültür çevresi anlaşılır. Zira bu bölgelerden herbirinin kendine mahsus bir yazısı vardır: Hieroglif yazısıyla Mısır kültürü çevresi, çivi yazısıyla Mezopotamya kültür çevresi... Anadoluya gelince: Hititler çivi yazısı kullandıkları için, yakın zamanlara kadar Anadolu da çivi yazı kültürü çevresine dahil ediliyordu. Halbuki Hititler çivi yazının yanında Hitit Hieroglif yazısı denilen bir çeşit resim yazısını da abideler ve mühürler üzerinde kullanıyorlardı.

Anadolu arkeolojisi üzerindeki çalışmalar göstermiştir ki, Anadoluda Mısır ve Mezopotamya'dan ayrı yerli bir medeniyet vardı, buna göre Anadolu

* 19 Mart 1971 tarihinde Türk Tarih Kurumunda konferans olarak verilmiştir.

1 E. Chiera, Sie schreiben auf Ton (Leipzig 1938), s. 49.

medeniyetinin de kendine mahsus bir yazısı olmalı idi. Eğer Hitit hieroglif yazısının Hititlerden önce varlığını isbat edecek deliller bulunursa, bu yazının Anadolu'nun en eski halkının yazısı olduğu anlaşılacaktı. Son senelerde Türk Tarih Kurumunun yaptırdığı Kültepe, Acem höyük ve Konya/Karahöyük kazılarında Hitit öncesi tabakalarda resim yazılı mühür baskılarından bulunmuştur. (Resim: 1) Bilhassa Karahöyükte M.Ö. 2500 lere ait tabakalarda Hitit Hieroglif yazılı mühür baskıları çıkmıştır.² Böylece Hititlerin Anadolu'ya gelmesinden önce, III. Binyılda yaşayan kavimlerin kendilerine mahsus bir yazısı olduğu ve Anadolu'nun Mısır ve Mezopotamya'dan ayrı bir kültür çevresi teşkil ettiği anlaşılmış bulunmaktadır.

Yazı tarihi hakkında çok önemli olan bu yeni keşiflerden kısaca söz ettikten sonra, çivi yazısının tarihine geçebiliriz:

Önasyanın eski medeniyetleri hakkındaki bilgilerimiz, XIX. yüzyıl başlarına kadar, Tevratın veya eski Grek yazarlarının bu memleketler hakkında anlattıkları rivayetlerden ibaretti. Meselâ Herodot, Ksenofon gördükleri, gezdikleri ozamanki Önasya memleketlerini, büyük şehirlerini eserlerinde anlatıyorlardı. Halbuki eski Önasya kavimleri M.Ö. III. Binyıldan beri kendi tarihlerini kendi yazılarıyla yazmışlardı. Fakat bu vesikalardan faydalanabilmek için, bu vesikaların dilinin ve yazısının çözümleri lâzımdı.

1. Çivi yazısının çözülmesi:

Çivi yazısını Avrupaya tanıtan Pietro della Valledir. Bu İtalyan seyyahı 1621 senesinde Şirazdan gönderdiği bir mektubunda bu acaip yazılardan bahsediyordu. Fakat bu yazılara "Çivi yazısı" adı, 17. yüzyılda yaşayan Engelbert tarafından verilmiştir. 1674 de Chardin isimli bir Fransız ilk defa çivi yazılı eski persce bir kitabeyi neşretmişti. Nihayet 18 inci yüzyılda Ahamenit kırallarından Dareios'un Hemadanı Irak hududuna bağlayan yolda Bisütun (Veya Behistun) kitabesi üzerindeki çivi yazıları kopya edilerek Avrupaya getirildi. Bu abidenin eski Pers, Elam ve Babil dillerinde ve üç ayrı çivi yazıyla yazıldığını bugün biliyoruz, fakat ozamanlar tabii herşey meçhuldü.

1765 senesinde ilk defa Carsten Niebuhr bu kitabelerdeki çivi yazılarının birbirinden farklı olduğunu gördü. 1798 de Rostock'lu orientalist Olaf Gerhard Tychsen Bisütun kitabelerinin en basiti gibi görünen birinci kitabeldeki mail çivilerin, kelimeleri ayırmaya yaradığını doğru olarak farkettiler. Dört sene sonra Friedrich Münter de, Olaf Gerhard'dan habersiz olarak, mail çivilerin keli-

² S. Alp, Zylinder und Stempelsiegel aus Karahöyük bei Konya (Ankara 1968), s. 286.

meleri ayırdığını ve Bisütun kitabelerinin dilinin, Hindlilerin kutsal kitabı Avestanın diline benzediğini söylüyordu. Müntere göre, bu kitabelerdeki birinci yazı bir çivir yazı alfabetiyle yazılmıştı, II inci kitabe, hece çivi yazısı, III. sü ise bir kelime yazısı olmalıydı. Münter, Grek tarihçilerinin Pers tarihi hakkında verdikleri bilgilere dayanarak, tekrar edilen işaretleri "Büyük Kırıl, Kırallar Kırıl" şeklinde okumayı deniyordu.³

Bu sırada Almanyanın Göttingen şehrinde bir lise öğretmeni olan Grotefend de bu yazıların esrarını çözmeğe çalışıyor ve bu konudaki neşriyatı yakından takip ediyordu. Nihayet 4 Eylül 1802 de Göttingen İlimler akademisine ilk çözüm denemesini sundu. Grotefend'in çözmesine de tarih bilgisi esas olmakla beraber, hareket noktası şu olmuştu:

Evvvelâ I. kitabenin yazarı ile II. kitabenin yazarının babasının aynı işaretleri, yani aynı isimleri taşıdıklarını tesbit etti, sonra I. kitabenin yazarının babasına kırıl denilmediği halde, II. kitabenin yazarının babasına "Kırıl" denildiğini gördü. Bunu Herodotun (III 70) de Pers tarihi hakkında anlattığı Hystaspes oğlu Dareios'un tahta çıkışı olayı ile birleştirerek I. kitabenin Hystaspes oğlu Dareiosa, II. kitabenin ise Kırıl Dareiosun oğlu Xerxese ait olduğunu, doğru olarak değerlendirdi ve II. kitabeyi: "Xerxes, Büyük Kırıl, Kırallar kırıl, Ahamenit kırıl Dareios oğlu Xerxes" şeklinde tercüme etti. Böylece Bisütun abidesindeki I. kitabenin de eski Pers diline ve 39 çivi işaretinden mürekkep bir çivi yazı alfabetiyle yazıldığı anlaşılmış oluyordu.

Almanya'da çivi yazısının çözülmesi hususunda bu çalışmalar yapıldığı sırada, İngilterenin Irakdaki sefaret memurlarından Sir Henry Wilson da Bisütun kitabelerini eski sanskritçenin yardımıyla okumaya çalışıyordu. Eski persçe metnin çivi yazılı bir alfabe ile yazıldığına ve eski Pers dilinin Avesta diline akrabalığına o da kanaat getirmişti. Bu suretle 1846 senesinde Henry Wilson da eski Persçe metni (I. kitabeyi) Grotefend'den teferruatta ayrı, esasta aynı olarak tercüme etti ve çözülen kitabenin yardımı ile II. kitabeyi de okumaya çalıştı. Elam dilinde yazılmış olan II. kitabedeki çivi yazısının hece işaretleriyle yazıldığı ve tek dikey çivi işaretinin şahıs adlarını gösteren bir determinatif olduğu anlaşıldı.

Bisütun kitabelerinin çözülmeye çalışıldığı XIX uncu yüzyılın ilk yarısında, eski medeniyet merkezlerinde antik eserler toplama gayretleri de en faal safhasına girmiş bulunuyordu. Fransanın Bağdat Konsolosu Botta, (1843)

3 İ. Gelb, A Study of Writing (1952), s. 62

Asur imparatoru II. Sargonun, kendi adını taşıyan DUR-Şarrukin sarayının Korsabad'daki harabelerini keşfettiği gibi, İngiliz araştırmacısı Henry Layard da, Asur devletinin idare merkezlerinden biri olan Ninivenin Koyuncuk harabeleri olduğunu tesbit etmişti. Bu eski metropollerden toplanan binlerce eserler, anıtlar, heykeller ve çivi yazılı tabletler gemilerle Avrupa başkentlerine taşınmaya başlamıştı. Toplanan bu eserlerden bazılarının üzerindeki çivi yazılarının ve bilhassa tabletlerin yazılarının Bisütun abidesindeki III. kitabenin yazısı ile, yani Babilce dediğimiz akkadça ile yazılı olduğu hayretle görülmüştü. Bunun üzerine Batılı bilim adamları bütün gayretlerini Bisütun anıtındaki bu III. dilin ve yazının çözülmesi üzerinde teksif ettiler. Evvelce çözülmüş bulunan I. ve II. kitabelerdeki çivi işaretlerini anahtar olarak kullandılar. Ne varki, çivi yazılı vesikalardan faydalanabilmek için daha yarım asır beklemek gerekecekti.

Çivi yazısının çözülme tarihindeki bu karışıklık devri, Londrada bir "Asya Cemiyeti"nin kurulmasına kadar devam etmiştir. Nihayet 1857 de yeni bulunan bir Asur tableti bu cemiyet tarafından mühürlü zarflar içinde çözülmek ricasıyla, birbirlerinden habersiz olarak Rawlinson, Talbot, Hinks ve Oppert isimli ilk çivi yazı bilginlerine gönderildi. İade edilen zarflar bir komisyon huzurunda açıldığı zaman, Akkadcanın da fethedildiği görüldü: Zira dört cevap da esas noktalarda birbirine uyuyordu. Böylece Asur kralı Tiglatpileserin bir kitabesi 1857 senesinde bu defa Londrada İngilizce olarak neşredilmişti.⁴

Bunun üzerine Çivi yazı araştırmalarında hümmah bir faaliyet başladı: Avrupa üniversitelerinde bir ilim dalı olarak çivi yazısıyla uğraşan kürsüler kuruldu, enstitüler açıldı. Metinler taranıyor, baş döndürücü bir neşriyat yapıyordu. Bu sayede Akkadca da büyük ilerlemeler yapıldı, bu dilin grameri yazıldı. Böylece Akkadcanın 500 den fazla sada işareti ile, Mısır dilinde olduğu gibi, ideogram ve determinatiflerden mürekkep bir yazı sistemi olduğu anlaşıldı. Akkadcanın tekâmül etmiş şekli ise Asur çivi yazısı idi. Ninivedeki Asurbanipalin kütüphanesinde Asurlu kâtiplerin eski Sümerce metinleri anlayabilmeleri için yazılmış "vocabulair" metinleri de bulunmuştu. Bu metinlerde Sümerce isimlerin karşısına akkadca okunuşları yazılmıştı. Bunlar sayesinde de sümerce metinlere nüfuz etmek kabil oldu ve böylece Akkadcanın menşeyinin Sümerce olduğu anlaşıldı.

⁴ J. Friedrich, Entzifferung verschollener Schriften und Sprachen (1954), s. 44; C. W. Ceram, Götter, Graeber und Gelehrte (Hamburg 1949), s. 257.

Avrupa ilim merkezlerinde bu filolojik çalışmalar yapıldığı sırada Mezopotamya'daki arkeolojik araştırmalarda da sistemli kazılar safhasına girilmişti. Bilhassa güney Mezopotamya'da Fırat ve Dicle nehirlerinin mecrasında sıralanan eski Sumer şehirlerinin harabelerinde Sumerler zamanına ait arkaik tabletler meydana çıkarılmıştı.

2. Çivi yazısının keşfi:

Gerçekten güney Mezopotamya'da bugün Varka denilen ve Teyratta Erek olarak geçen eski Uruk şehri kazılarında IV. tabakada Sumerlere izafe edilen diğer bazı kültür yenilikleriyle beraber, üzerlerinde resimler ve bir takım rakkamlar yazılı kilden tabletler bulunmuştu (Resim: 2). Bu tabletlerde mutlak rakkamlar bulunduğundan, arkaik Uruk tabletlerinin iktisadi vesikalar olduğu anlaşılıyor, fakat bunlar okunamıyordu.⁵ Bugün, yani daha sonraki devirlere ait Sumer vesikaları okunduktan sonra biliyoruz ki, Sumerler M.Ö. III. Binyılda yaratmış oldukları şehir medeniyetlerinde "Theocratic devlet sosyalizmi" denilen bir rejimle idare olunuyorlardı. Zira arkaik vesikalar arasında toprak alım satımına ait hiç bir vesika bulunmamıştır. Bu rejimin esası bir çeşit mabed iktisadiyatı idi. Bu sisteme göre insanlar da dahil olmak üzere, her şey tanrıların malı idi. İnsanlar tanrılar için çalışıyorlardı, ohalde kazançlarını da mabedde birleştiriyorlardı. Herkes elde ettiği ürünü tanrının evine, mabede getirip teslim ediyor, rahipler de her vatandaşın teslimatını tabletlere resmediyorlardı. Böylece Sumerler mabed iktisadiyatının zorunluğu ile «Pictographic» yazıyı, resim yazısını icat etmişlerdi.

Alman hafiri Jordana göre, Urukun IV. tabakası üç iskân safhası gösteriyordu. Bunlardan en alttaki (c) safhasında bu tabletlerden hiç yoktu. onun üstündeki IVb de ise bu tabletlerden pek çok bulunmuştu. En üstteki (a) safhasındaki tabletler de de işaretler daha mükemmelleşiyordu. Böylece Resim yazısının Urukun IVb tabakasında Sumerler tarafından keşfedildiği anlaşılıyordu. Daha sonra Babilin kuzey doğusunda Kiş yanındaki Cemdet Nasr kazılarında da bu tabletlerin daha mükemmel resimleri bulunmuştu. İlk yazılı tabletlerin bulunduğu bu protohistorik Uruk IV ve Cemdet Nasr kültürleri, yeni kısa kronolojiye göre M.Ö. 3200-2800 seneleri arasında konulmaktadır. O halde M.Ö. 32. yüzyılda güney Mezopotamya'da dünyanın ilk resim yazısı keşfedilmişti.

Uruk kazılarında IVb tabakasında bulunan bu arkaik tabletler üzerinde birtakım sayılar ve rakkamlarla beraber ev veya kulube, muhtelif şekillerde

5 A. Falkenstein, Archaische Texte aus Uruk (Berlin 1936), s. 37.

kaplar, keçi, koyun sığır gibi evcil hayvan başları yanında balık, kuş gibi av hayvanları veya insan vücuduna ait baş, el, ayak gibi muhtelif organlar görülmektedir. Demek ki çivi yazısının esas resim yazısı idi (Resim: 3). Uruk IVb tabletleri üzerinde bu resimler tabletin sathına gelişi güzel resmedilmişti. Halbuki müteakip Uruk III (Cemdet Nasr) tabletlerinde resimler birbirlerinden çizgilerle ayrılıyordu (Resim: 4) ve resimler gittikçe çizgi (Linear) karakterini alıyordu. Uruk IV metinlerindeki resimler, Cemdet Nasr tabletlerindeki işaretlerden daha az varyasyon gösteriyorlardı. Fakat her resmin veya işaretin aynı şekilde yazılması zorunluğu ancak Uruk I ve onunla çağdaş olan Fara (Şuruppak) tabletleri zamanında anlaşılıyordu.

Arkaik Sumer tabletleri üzerinde evvelâ Deimel, sonra Adam Falkenstein çalışarak bu resimlerin nasıl çivi yazısına dönüştüğünü, başka bir deyimle, hangi çivi işaretinin hangi resimden çıktığını tesbite çalışmışlardır (Resim: 5). Bu işaretlerden ilk üçünde resim yazısı ile çivi yazısı arasında bir benzerlik vardır. Fakat No: 4 de koyun anlamına gelen UDU çivi işareti ile resim yazıdaki kuturları çizilmiş bir daire şeklinde olan işaret arasındaki münasebeti anlamak zordur. Deimel resim yazısındaki bu işareti sarılmış bir yün ipliği yumağı ile izah etmekte ve buna dayanarak Sumerlerin yazıyı buldukları zaman, yün dokumacılığını da yaptıklarını söylemektedir.

Resim yazılı bu arkaik sumer tabletleri üzerindeki resimler dikey olarak değil, bilakis 90 derece çevrilerek yatık durumda çizilmişler. Falkensteine göre bu durum, kurzif yazıya doğru atılmış bir adımdı. Böylece Sumerler daha Uruk III (Cemdet Nasr) devrinde resimleri Linear bir şekilde çizerek yazıya işlek bir mahiyet vermeye muvaffak olmuşlardı. Uruk III devrinde yapılmış başka bir ilerleme de Ligaturlar vasıtasıyla, yani iki hecenin birleştirilmesile, resimle ifade edilemeyen soyut (mücerret) mefhumların ifade edilmesidir. Meselâ No: 7 de artık linear bir mahiyet almış olan insan başının yanına bir ekmek işareti (NINDA) konularak kapı ve ağız (KA) manası elde edilmişti. Aynı suretle No: 8 de bir insan başının önüne bir bitki resmi yapılmış, dal ile baş arasına çizilen iki küçük çizgi ile bu iki resmin yemek (KU₂) olduğuna işaret edilmişti. Böylece Cemdet Nasr devrinde bütün sumer şehirlerinde yazı artık umumileşmişti.

3. Çivi yazısının öğretim metodları:

Cemdet Nasr (Uruk III) devrini takibeden Er sülâleler devrinde yazının nasıl öğretildiğini gösteren deliller de ele geçmiştir. Bunlar ilk defa Fara (Şuruppak) da başlayan okul tabletleridir. Bu tabletlerde halâ satırlar teşekkül

etmemiştir, fakat her kelime çizgilerle özel bir satır içine alınmıştır (Resim: 4). Bu Fara okul tabletleri bir takım listelerden ibarettir. Meselâ bir tabletin üzerine bütün bahk isimleri yazılmış, tabletin boş kalan yerine de büyük bir bahk resmi yapılmıştır. Başka bir tablette ise inek, buğa, dana gibi büyük baş ahır hayvanlarının isimleri sıralanmıştır. Bir değirinde kuş isimleri, bir başkasında bitki isimleri veya kap isimleri ya da Tanrı isimlerinin listeleri vardı. Sumerlerde petegojinin başlangıcını teşkil eden bu okul listeleri, vaktiyle Sumerli öğrencilere yazı sanatını öğrettiği gibi, dört bin sene sonra da, bu defa Avrupalı bilginlere sumerce kelimeleri öğretiyordu.

Er sülâleler devrinin sonunda ise çivi yazısı şu ilerlemeleri yapmıştı: Bir defa, Sumerlerin dili tek heceli kelimelerden ve bu kelimelerin birleşmesinden meydana gelen iltisaki (agglutinant) bir dildi. Bu itibarla yazıda hiç ayırma yapmaksızın kelime ve hece işaretleri yan yana kullanılıyordu. Fakat kelimenin grammatikal durumunu açıklayan gramer ekleri mutlaka fonetik hece işaretleriyle gösterilmeye başlanmıştı. Böylece bir ortografi kaidesi teşekkül etmişti. Bundan başka satırlar da düzene girmişti. Bunun için konuşulurken takibedilen sıra esas olmuştu. Meselâ Arkaik Lagaş sülâlesini kuran Ur-Nanşe tabletlerinde satırlar keyfi olduğu halde, aynı sülâleleden Eannatum'un meşhur "Akbabalar" stelindeki kitabe ile Akkad kırallarına ait tabletlerde düzenli satırlar görülür (Resim: 6). Bu devirde yapılan başka bir ilerleme de heceleri teşkil eden vokal ve konsonların muayyen bir kaideye göre birleşmeleridir. Buna göre konsonlar a/e/i/u vokallerile:

Konson + vokal = ba

vokal + konson = ab

konson + vokal + konson = bar

misalinde olduğu gibi birleşiyordu. Bu usul çivi yazısını öğretmek için Babil okullarında tatbik ediliyordu,⁶ u/a/i serisi denilen bir okul tabletinde heceler şöyle sıralanmıştır:

tu - ta - ti = tutati

bu - ba - bi = bu ba bi

zu - za - zi = zu za zi

Bu suretle Sumerli ve Babilli kâtip rahiplerin bir kısmının da öğretmenlikle meşgul olduklarını anlıyoruz. Diğer bir kısmı da mabede veya saraya girip

⁶ Muazzez Çiğ-H. Kızılyay, Eski Babil devrine ait Nippur menşeli iki okul kitabı (Ankara 1959).

çıkan malların listelerini yazıyorlar, hesaplarını tutuyorlardı. Sumerler zamanında mabedlerde bulunan okullar, Eski Babil devrinde saraylarda da açılmıştı.⁷ Bu okullarda istidath gençlere ve hevesli prenslere okuma yazma öğretiliyordu. Osmanlı İmparatorluğundaki Enderun mekteplerinin proto tipi olan bu saray okulları Mari kazılarında meydana çıkarılmıştır (Resim: 7).

Bu saray okullarında yetişen bazı kırılları tanıyoruz. Meselâ III. Ur sülâlesi kırıllarından Şulgi, yazı tanrısı Nisabanın kâtibi olmakla öğrenmektedir. İsin sülâlesinden Lipit-İştâr da okuma yazma biliyordu. Daha sonra I. Babil sülâlesinin meşhur Kanun kurucusu Hammurabi ve halefleri ile onun Marili çağdaşı Zimri-Lim de kâtiplerinin yazılarını kontrol edebilecek yetenekte idiler. Maride bulunan bir vesikada, kendilerine saraydan yağ verilenler arasında 7 kâtip kadının (7 SAL DUB. SAR MES) bulunması, Mari çağında okur yazar kadınların varlığını gösteren sevindirici bir haberdir.⁸

Aynı suretle dünyada ilk kütüphaneyi kuran Asur kralı I. Tiglatpileser ile Asurbanipal'in de analfabetik oldukları düşünülemez. Sumer okullarında öğretim ve eğitim metodları hakkında bilgi veren okul tabletleri serisinden bir metin vardır ki, bu metin Amerikalı Sumerolog S.N. Kramer ve A. Falkenstein taraflarından tercüme ve neşredilmiştir.⁹ Bu tablette Sumerli bir öğrencinin evde ve okulda geçen 24 saati şöyle anlatılmaktadır:

- 1- Tablet evinin oğlu, günlerden beri nereye gidiyorsun?
- 2- Tablet evine gidiyorum.
- 3- Tablet evinde ne yapıyorsun?
- 4- Tabletimi okuyor, kahvaltımı yiyorum.
- 5- Tabletimi yaptım, o yazılmıştır, sonuna kadar yazılmıştır ve bana ...
- 6- Tablet evi kapandıktan sonra eve giderim.
- 7- Eve girerim, babam orada oturmaktadır.
- 8- Babama ödevimi (ŞU. GAB. BA) söylerim.
- 9- Ona tabletimi okurum, babam bundan memnun olur. Babamın önüne gelirim.

7 H. Schmökel, *Kulturgeschichte des Alten Orients*, s. 173.

8 Maurice Birot, *RA* 50 (1956), 58.

9 S. N. Kramer, *History begins at Sumer* s. 8 ve A. Falkenstein, *Die Welt des Orients* (1947), s. 172-186.

- 10- "Sen kendin içki içiyorsun, bana içmek için su ver
- 11- Sen yemek yiyorsun, bana yemek için ekme  ver (derim).
- 12 Döőeđi serer, yıkanır, hemen uyumak isterim.
- 13- Sabahleyin erkenden uyanırım.
- 14- Geç kalmak istemem, yoksa tablet evinin babası beni döđer.
- 15- Sabahleyin erkenden kalktıktan sonra
- 16- Anamı görür ve ona:
- 17- Bana kahvaltı ver,
- 18- Tablet evine gideceđim, (derim).
- 19- Anam bana tandırdan iki ekme  verir ve
- 20- Onun yanında (nezareti altında) susuzluğumu söndürürüm.
- 21- "Bana aızığımı ver,
- 25- Tablet evine gideceđim, (derim).
- 26- Tablet evinde, tablet evinin ađabeyi bana: "Niçin geç kaldın" der.?
- 27- Korkuyorum, kalbim çarpıyor.
- 28- Tablet evinin babasının yanına giriyorum, bana yerimi gösteriyor.
- 29- Tablet evinin babası, tabletimi okuyor,

Görölüyor ki Sumerler öğretmene = tablet evinin babası ,yardımcısına = Tablet evinin ağabeyi, öğrenciye ise Tablet evinin oğlu demek suretiyle okulu bir aile ocağı gibi kabul ediyorlardı. Böylece Sumerler yalnız yazıyı icat etmekle kalmamıő, onun öğretilmesi ve yayılması için de çalıőmıőtular.

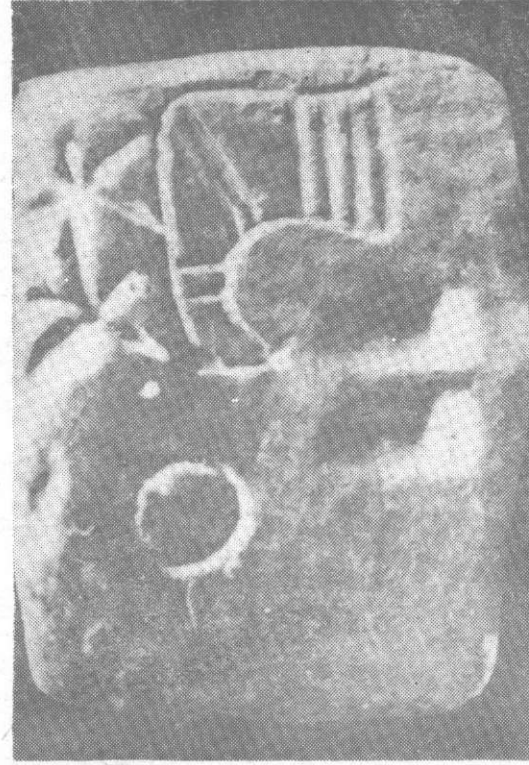
Gerçekten Sumerlerin siyasi veya iktisadi münasebetlerde bulunduğu kavimler de çivi yazısını onlardan alarak kendi dillerinin ifadesinde kullanmıőlardı. Bilhassa sami, Akkad imparatorluğunun emperyalist politikası neticesinde, çivi yazısı Asura, Elama yayılmıőtı. Bu devirde kuzey Mezopotamya da oturan Hurriler de kendi dillerini ifade etmek için akkadca çivi yazısını kullanıyorlardı. Daha sonra batıya göçeden Hurrilerden bu yazıyı Hititler aldıkları gibi, kendilerine özel yazıları olan Mısırlılar bile, bir zaman için (yırım asır kadar) yani Amarna çağında (M.Ö. 1400-1350) o zamanki milletler arası diplomatik dil ve yazı olarak Akkadca'yı kullanmıőlardı. Bu suretle Suriye-Filistine de yayılmış olan çivi yazısının, az sonra harf yazısı haline dönüş-

tüğünü Ras Şamra/Ugarit alfabetik çivi yazılı metinleri göstermiştir. Çivi yazısının çözülmesine anahtarlık eden Bisütun abidesinin I. kitabesindeki harf yazısını Perslerin Ugaritten aldıkları zannedilmektedir.

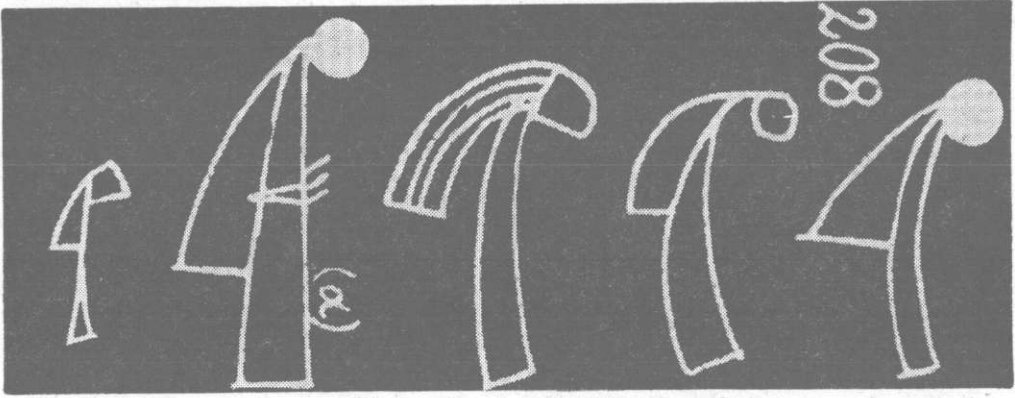
Hülasa, M.Ö. 32. yüzyılda Sumerler tarafından icadedilen çivi yazısı doğuda İrandan batıda Anadolu ve Akdenize kadar yayılmış ve M.Ö. I. yüzyıla kadar, yani üç bin sene boyunca muhtelif kavimler tarafından kullanılmıştı. Fakat sonradan, öğrenilmesi çok daha kolay olan Fenike alfabesinin yayılması üzerine, kullanılmaz hale gelmiş ve nihayet tamamen unutulmuştu. Öyleki Yunanlı yazarlar içinde yalnız Herodot (IV, 87) Assyria Grammatica'dan bahsediyordu. Fakat Avrupa medeniyeti, tarihin derinliklerine gömülmüş olan çivi yazısını yeniden çözmüş ve onu bir ilim dalı haline getirmişti.

Resim: 1 - Bir Karahüyük damga mühürü.

Resim: 2 - Arkaik Uzak tabletleri.

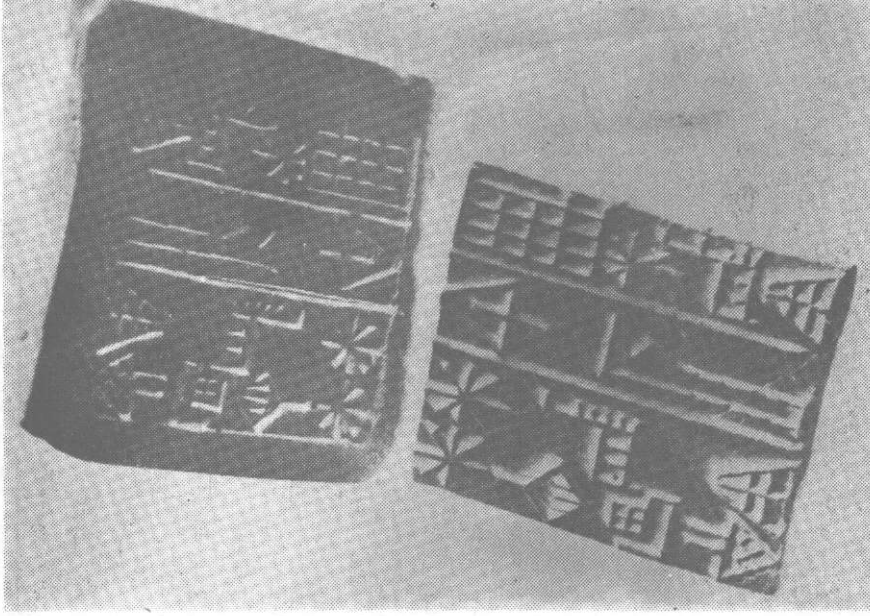
Resim:3 - Arkaik Uruk resim yazisiyle İnana adı.

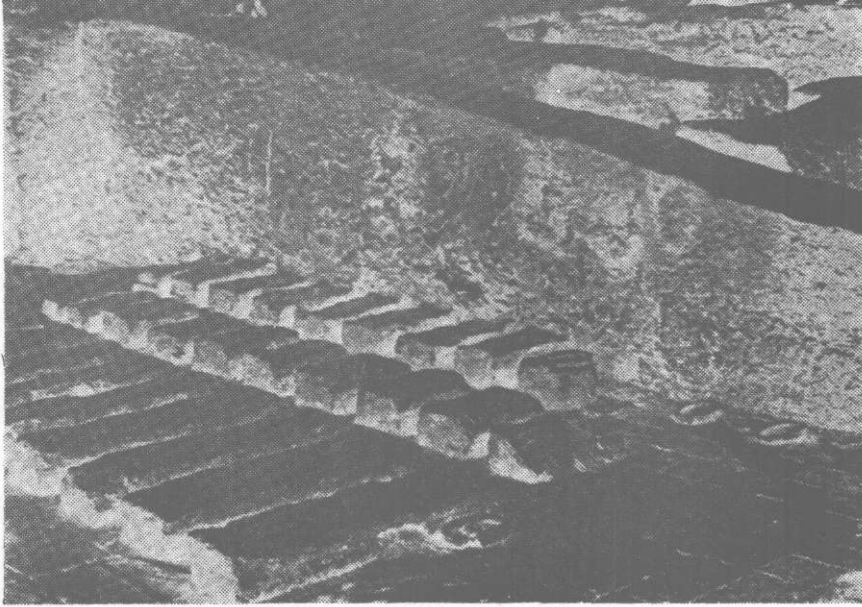
Resim: 4 - Cemdet Nasr devri tableti.

1	+	𐎎	MAS	Kapı
2	*	𐎎	AN	Gök Yolu
3	𐎎	𐎎	KAS	Bira
4	⊕	𐎎	UDU	KOYUN
5	𐎎	𐎎	SAG	Baş
6	𐎎	𐎎	GUD	Seğir
7	𐎎	𐎎	KA	Ağız, Kafa
8	𐎎	𐎎	SE. KU	Arpa - yemek
9	𐎎	𐎎		Balık

Resim: 5 - Resim yazısının Çivi işaretlerine dönüşümü.

Resim: 6 - Akkad devri tabletleri.

Resim: 7 - Mari saray okulu.